

Institut dětí a mládeže MŠMT ČR
Sámova 3, Praha 10

**Prevence zneužívání návykových látek
ve
světle výzkumu**

Zpracoval: PhDr. František Pelka

červen 1997

Obsah:

Shrnutí a závěry	3
1. Mládež, alkohol, nikotin a drogy	5
Dílčí závěry	8
2. Poznatky o účinnosti primární prevence zneužívání návykových látek	8
2.1 Informovanost mládeže o drogách	8
2.2 Hodnocení komponovaných pořadů	10
2.3 problematika reklamních, sportovních a dalších protidrogových akcí	13
Dílčí závěry	14
3. Drogy a média	15
3.1 Televize a názory na vznik a trvání drogové závislosti	15
3.2 Drogy a média	17
Dílčí závěry	21
4. Střediska pro volný čas dětí a mládeže a primární prevence zneužívání návykových látek	22
4.1 Aktivity SVČ	22
4.2 Připravenost pracovníků SVČ pro plnění úkolů v oblasti prevence zneužívání návykových látek	24
Dílčí závěry	26

Shrnutí a závěry

Na základě výběrového řízení pro rozdělení prostředků vyčleněných v rámci MŠMT na prevenci zneužívání návykových látek byla zadána realizace několika výzkumných akcí. Především šlo o druhou etapu výzkumu IDM, která navázala na srovnávací výzkum Praha - Amsterdam z roku 1995 (šlo o rozsáhlý soubor středoškolské mládeže z 8 nejrizikovějších měst ČR), dále o průzkum efektivnosti různých forem primární prevence (realizátor BML Praha), působení televize na děti a mládež (ASOV Praha). Kromě těchto rozsáhlejších výzkumů byly realizovány i další drobné ankety, jejich výsledky ovšem nejsou k dispozici. Na tomto místě je předkládán výběr nejdůležitějších poznatků z prezentovaných výzkumů.

Na základě výzkumu IDM (4500 respondentů) je možno konstatovat, že mezi mládeží nedochází ke snižování podílu experimentujících s drogami. Naopak se tento podíl mírně zvyšuje, klesá věk prvních pokusů, zvyšuje se nabídka drog, a to i ve škole a jejím okolí (zejména extáze a pervitin). Masivní podíl na experimentování s drogami zaujímají produkty z konopí, kde se pravděpodobně významně rozšiřuje samozásobitelství a pravděpodobně jejich požívání je stále častěji tolerováno i ve společenských prostorách (restaurace a kluby). Obecně lze konstatovat, že se začínají vytvářet podmínky pro konstituování, byť zatím marginálních skupin dětí, u nichž je možná prognóza budoucí závislosti (připravenost požit drogu vykazuje, mimo marihuany, okolo 5-8 % dotázaných). V druhé etapě bylo položeno i několik otázek ve vztahu k působení školy. Dvě pětiny uvádí, že neví o opatřeních, které škola přijala v oblasti prevence („nepřijala žádné“), třetina udává, že se nekonají žádné akce.

Na základě průzkumu efektivnosti některých forem primární prevence zneužívání návykových látek (1700 respondentů) se ukazuje, že většinu poznatků o drogách ve smyslu prevence zneužívání návykových látek zprostředkuje škola ve výuce a pořádanými přednáškami. Děti preferují kromě sdělování prostředků ve škole přednášky odborníků, besedy s léčenými narkomany, film, média a specializované pořady (samy o sobě na příkladu akcí na Brumlovce a v kině Blaník jsou hodnoceny rozporupně - pozitivnější hodnocení nalézáme zhruba u poloviny dotázaných, vhodné jsou pravděpodobně pro mladší děti než pro středoškolskou mládež). Respondenti nepříliš vítají masovost realizovaných akcí. Rovněž nepříliš vysoký ohlas a vliv mají podle respondentů reklamní akce (plakáty, billboardy), různé závody, soutěže a diskotéky, divadelní hry a podobně. Opět je potřeba spíše se zaměřovat na mladší děti, při spojování prevence se zábavními akcemi (diskotéka, koncerty a podobně) zvažovat naladění publika, zaměření scénáře a vhodnou motivaci předem daného, specifického publika, které má pořad oslovit. Zde by mohlo jít zejména o citlivě realizované akce pro mládež ohroženou experimentací. Celkově se jeví jako nezbytné při realizaci preventivních aktivit daleko více zohledňovat potřeby a zájmy objektů preventivního působení, ustupovat od celoplošných a masových akcí, přenášet prevenci více do kolektivů dětí a mladých lidí, či cílit ji na konkrétní skupiny. Tyto poznatky potvrdil i v tomto roce realizovaný průzkum k loutkovému představení Hurvaj nefetuj.

Výzkum vlivu televize na mládež (šlo o několik skupin respondentů: experti, policisté, běžná populace) poukazuje na negativní vliv masové kultury zprostředkované komerčními televizemi, které z důvodů divácké přitažlivosti prezentují pořady nevhodně působící na děti a mládež. Přestože podle tohoto výzkumu k faktorům spouštějící konzumaci drog podle expertů masmédiá přispívají jen v menší míře, je to zejména TV NOVA, která podle názorů

28 % policistů působí ve smyslu facilitace požívání drog (opačný názor zastává 36 %). Podle názorů expertů televize a kultura nemá velký význam pro prevenci drog, zásadní jsou kvalitní obsah volného času, systémový přístup a osvěta na školách. Výsledků výzkumu by mohlo být využito v rámci připravované novelizace zákona, týkajícího se médií.

Dílnímu tématu se věnuje kapitola Střediska volného času a prevence drog (průzkum u pracovníků středisek volného času ve smyslu jejich působení v oblasti primární prevence zneužívání návykových látek). Výzkum prokázal, že tato střediska se těmito aktivitami zabývají a hledají cesty, jak zvyšovat své působení v dané oblasti. Jejich výhodou je, že se orientují na děti mladšího věku, nevýhodou, že zatím nejsou vesměs připravena pracovat s experimentující mládeží. Ve svém komplexu se snaží o kombinování těchto aktivit se zvyšováním kvality volného času dětí a mládeže (zejména ta střediska, která působí v rámci resortu MŠMT a mají právní subjektivitu). Obecným problémem je financování těchto akcí (zejména ze strany měst a obcí), spolupráce s okresními protidrogovými koordinátory, nízká úroveň sponzoringu. Samostatným problémem je příprava pracovníků na takové aktivity, nejen jako organizátorů (výzkum naznačuje možnost, že znalosti části dětské populace o drogách může být vyšší než u pedagogických pracovníků).

Presentované výzkumy poukazují na řadu problémů, jímž by se měla v budoucnosti věnovat pozornost (vliv školy, postoje a působení učitelů, komunikace se žáky, spolupráce škol a policie, právní osvěta u žáků a otázka dealerů, výchova k odmítání drog v rodinách, znalosti dětské populace o drogách a podobně) tak, aby prevence zneužívání návykových látek ještě intenzivněji získávala charakter cíleného působení diverzifikovaného podle skupin dětí a mládeže, na které je toto působení zaměřeno.

1. Mládež, alkohol, nikotin a drogy

Zahraniční a dnes i naše zkušenosti ukazují, že toxikománie mládeže je závažným problémem. Mezi narkomany je mládež vysoce zastoupena, narůstá počet případů požívání tvrdých drog. Objevují se stále složitější modely zneužívání drog a jiných látek. Zahrnují často kombinace různých drog, dostupných léčiv, alkoholu, těkavých látek a i látek, jež nepodléhají mezinárodním konvencím o kontrole drog. Toxikománie přináší pro mládež řadu negativních důsledků - od poškozování zdraví, přes prostituci až po šíření kriminality včetně násilné trestné činnosti a vraždy. Za vedlejší účinek požívání drog je často označováno absentérství či záškoláctví.

Institut dětí a mládeže MŠMT ČR v roce 1995 realizoval ve spolupráci s Jellinek Institute z Holandska rozsáhlý výzkum u středoškolské mládeže umožňující srovnání situace v Praze a Amsterdamu. Na základě spolupráce této spolupráce byla použita metoda, kterou partnerská organizace poprvé aplikovala v roce 1993. Podle požadavků nizozemského partnera byl použit stejný dotazník i požadovaný soubor respondentů

Výběrový soubor představovalo v roce 1995 1502 středoškoláků. Druhá etapa proběhla koncem roku 1996 u 4500 středoškoláků z osmi měst ČR (Praha, Brno, Ostrava, Ústí nad Labem, Teplice, Chomutov, Most, Kladno).

V obou etapách téměř **tři čtvrtiny respondentů zkusily kouřit**. Do devíti let tak učinilo v první etapě 9.2 %, v druhé 15.4 % respondentů. Aktuálně kouří či, to poprvé zkouší v obou etapách více než třetina dotázaných. Pravidelnými kuřáky byla v první etapě necelá pětina, v druhé etapě již dvě pětiny respondentů. Do deseti cigaret týdně vykouřilo v roce 1995

41.4% respondentů, v roce 1996 už 53.4 %. Dochází tedy ke snižování intenzity kouření, při celkovém nárůstu podílu kouřících dětí.

Devadesát osm procent respondentů někdy ochutnalo alkohol, v druhé etapě se objevil trend k **poklesu věku prvního setkání s alkoholem** (nárůst dětí, které ochutnaly alkohol do devíti let věku činí 12 procentních bodů). V obou etapách pět procent dotázaných pilo naposledy před rokem, během uplynulého roku 15%, okolo 75% během uplynulého měsíce. Každý den pijí necelá 3%, více než 10% pije jen o víkendech, občas 61%, necelých 10% uvedlo „jinak“, což bylo často glosováno „skoro nebo už vůbec nepiji“.

Tabulka: Kolik pije sklenic týdně

počet sklenic	1995	1996
1	33.8	44.2
2 - 3	26.9	24.6
4 - 5	16.2	12.4
6 - 10	13.5	9.7
více	9.4	9.2
Celkem	100.0	100.0

Podobně jako u cigaret dochází i alkoholu ke změně struktury konzumace co do množství směrem k menšímu množství vypitého alkoholu týdně.

Celkem **33% respondentů zkusilo kouřit marihuanu nebo hašiš**, kritickým bodem je věk mezi 15-16 lety kdy to zkusilo 63% těch, kdo na danou otázku odpověděli kladně - v druhé etapě 54 % dotázaných (mezi 14-16 lety pak 90% - v druhé etapě 70 %). V druhé etapě se tedy objevuje mírný trend k **posunutí experimentace s marihuanou před patnáctý rok věku** (24% respondentů většinou ve věku 14 let). První droga se zpravidla dostává, zdrojem jsou přátelé, v druhé etapě se nikoli zřídka objevila odpověď: „trávu si pěstuji“.

Více než před rokem kouřilo trávu naposledy okolo 20%, 41% během uplynulého roku - v druhé etapě 34 %, minulý měsíc pak 38% (45 %) dotázaných . Tyto změny naznačují, že **roste zájem mladých lidí o experimentaci** s touto drogou. Podle poznatků z první etapy jde ve většině případů o občasné kouření (uvádí to 72% z těch, kdo uvedli, že kouřili marihuanu, 5% kouří o víkendech, 2% každý den. 20% uvádí „jinak“, tedy velmi málo, téměř vůbec). Pouze 10% respondentů uvedlo kolik jointů kouří za týden, v druhé etapě se poněkud zvýšil podíl těch, kdo uvádí méně než jeden joint (15% v první etapě, v druhé již 48 %). Rozvoj společného kouření (marihuana jako společenská droga) můžeme chápat jako **dílčí doklad akceptace této drogy jako společensky přijatelné** (viz poznatek o nárůstu kouření ve společenských prostorách o 8 procentních bodů).

Trávu nejčastěji kouří mladí lidé s přáteli (60%, v druhé etapě již 77 %), se známými (27%, 17%), o samotě pak 12%, v druhé etapě jen 2 % respondentů. Trávu dostává 69% dotázaných (v druhé etapě již 73 %), kupuje ji okolo 5%, obojí udává v první etapě 27%, v druhé jen 23% respondentů. Marihuana respondenty nestojí zpravidla nic nebo méně než kuřáka cigarety. V druhé etapě již dokonce 80 % respondentů, jichž se daná otázka týká uvádí, že mají trávu zdarma, do 40,- Kč týdně utratí jen 8 % (v první etapě 35 %), sto a více korun utratí jen 6 % (v první etapě 26 %). Tyto údaje prokazují **nárůst samopěstitelství této drogy** mezi dětmi a dokumentují tvorbu předpokladů, za nichž se marihuana může postupně stát po alkoholu a nikotinu nejrozšířenější drogou na naší drogové scéně.

Dále byla položena otázka, **kde, nebo kým byly** respondentům **nabídnuty** různé drogy:

	nabídnuto		doma, u známých		škola	
	1995	1996	1995	1996	1995	1996
diazepam	4.5	4.9	47.5	36.1	3.8	8.9
kokain	8.0	7.5	31.3	17.3	3.8	10.7
extáze	4.3	11.7	32.5	15.5	.	9.7
pervitin	19.2	19.3	32.3	20.1	2.2	7.7
LSD	19.3	17.2	34.0	24.0	4.0	6.1
toluen	5.3	5.8	44.7	24.7	7.1	8.5
heroin	8.1	16.3	25.8	15.4	3.2	10.2
braun	1.5	3.4	27.6	20.6	3.4	10.2
tráva	-	50.1	-	25.4	-	9.4
lysohlávka	-	6.8	-	28.2	-	9.3

V první etapě nabídka směřovala na pervitin a LSD, **druhá etapa naznačila masivní nabídku marihuany**, kolísání nabídky není vesměs statisticky významné až na zvýšení nabídky extáze (na 11.7 %), heroinu (na 16.3%). Poklesá nabídka v domácím prostředí ve prospěch veřejných prostor, mírný **nárůst vykazala i nabídka ve škole** (z 0 na 9.7 %, pervitin z **2.2** na **7.7** %, podobně u heroinu a braunu).

Bylo rovněž zkoumáno, zda respondent určitou drogu požil.

Vzal drogu

droga	1995	1996
diazepam	2.9 %	3.0 %
kokain	1.1 %	1.5 %
extáze	1.2 %	2.6 %
pervitin	6.3 %	5.1 %
LSD	6.3 %	4.3 %
toluen	1.8 %	2.0 %
heroin	1.5 %	2.8 %
braun	0.7 %	0.9 %

Kolísání mezi výsledky 1. a 2. etapy lze pokládat za nevýznamné, dochází však ke snižování věku první experimentace na 14 - 15 let (zejména znepokojivé u kokainu, extáze, braunu).

Další otázka zkoumala míru ochoty užít určitou drogu. Významná ochota je vyjadřována vůči alkoholu, marihuaně a zčásti též pervitinu a LSD. V druhé etapě mírně narostla pohotovost užít většinu drog z naší nabídky - v průměru o cca 3 %, zejména u extáze (o 5 bodů), pokles je patrný u marihuany (o 9 bodů). Odsud vyplývá hypotéza, že mezi středoškolskou mládeží se začíná **postupně formovat marginální skupina mládeže s možnou prognózou toxikomanie**.

Ochota požit drogu v případě možnosti

	1995		1996	
	ano	asi ano	ano	asi ano
alkohol	30.1	28.0	37.1	27.5
diazepam	1.1	0.7	5.5	1.0
kokain	1.0	1.1	5.5	1.3
extáze	1.3	1.6	5.4	2.6
marihuana	8.7	10.8	5.8	4.7
pervitin	1.9	2.5	9.0	1.7
LSD	2.8	3.8	6.0	2.5
toluen	1.2	0.1	6.7	0.3
braun	1.2	0.3	5.5	0.9

Pokud se ptáme, jaké drogy požívají známí respondentů, logicky převládá alkohol a nikotin. Největšího rozšíření dosáhla z ostatních drog marihuana (nikdo v okolí nebere jen 31%, v druhé etapě 41 %). Druhá etapa naznačuje v této věci pozitivní trend (s výjimkou marihuany u pražské mládeže, kde je situace stejná).

Více než dvě pětiny respondentů uvedly, že neví o žádných opatřeních školy pro zamezení zneužívání návykových látek, pokud taková opatření jsou studentům známá jde především o represivní kroky (47 % uvedlo vyloučení), podle jedné třetiny studentů se na jejich škole nekonají žádné protidrogové akce.

Dílčí závěry

Závislých kuřáků může být 3 - 5% (kouří každý den krabičku či více). V druhé etapě lze konstatovat náznak pozitivního vývojového trendu. Na určitou závislost na alkoholu lze usuzovat u 2-3% dotázaných. Snižuje se věk prvního setkání s alkoholem, poklesá intenzita pití k jedné sklenici týdně.

Závislost na marihuaně (nebo pokud přijmeme názor, že není návyková) pak výraznou míru požívání) je možno uvažovat u 3% respondentů , klesá věk první experimentace před patnáctý rok věku, narůstá kouření marihuany ve veřejných prostorách, rozšiřuje se samozásobitelství (pěstování konopí).

Nabídka drog je orientována na produkty z konopí (nabídnuty polovině dotázaných), drogy se postupně ve zvýšené míře nabízí i ve škole, či jejím okolí - nárůst zejména byl vykázan u extáze a pervitinu (o 5-8 %). Mírně se zvyšuje připravenost experimentovat s drogou.

Ze srovnání se situací v Amsterdamu vyplývá, že amsterdamské studenty patří častěji mezi každodenní kuřáky, naši studenti ovšem častěji pijí alkohol (o 25 bodů). Amsterdamské studenty mají vyšší zkušenost s marihuanou a i více aktuálněji ji kouří (o 10 bodů). Vzhledem k ostatním drogám se situace neliší u pervitinu (amfetaminu) a LSD, horší je u heroinu, lepší situace je u extáze a kokainu.

2. Poznatky o účinnosti primární prevence zneužívání návykových látek

2.1 Informovanost respondentů o drogách

Preventivní akce jsou ve své většině zaměřeny na zvýšení informovanosti jejich účastníků. Vydávané publikace, realizované přednášky a další akce a aktivity vycházejí velmi často z pohledu „ tabula rasa “. Výzkumné poznatky naznačují, že takový zjednodušený přístup nemá opodstatnění.

Většina respondentů se totiž domnívá, že má **dostatek informací** o drogách a jejich účincích, pochopitelně jsou to častěji studenti středních škol, kteří takto vypovídají (ano rozhodně uvádí 38 % žáků a 47 % studentů). Pokud však sečteme kategorie "ano, spíše ano" cítí se informováni v podstatě stejně jak žáci, tak studenti (okolo 93 %). Míru udávané informovanosti lze považovat za vcelku vysokou, otázka je, jaké informace mají respondenti k dispozici. Bylo by tedy žádoucí vědět, jak jsou tyto informace přesné a k jakým závěrům je mohou vést, a této znalosti využívat pro koncipování obsahů aktivit v oblasti primární prevence zneužívání návykových látek. Takový výzkum mapující znalosti zejména mladší dětské populace, které se dosud věnuje malá pozornost, nebyl pravděpodobně dosud realizován.

Kde jsi tyto informace získal(a):

	<i>žáci</i>			<i>studenti</i>		
	ano	zčásti	ne	ano	zčásti	ne
a)ve škole	33	58	7	28	57	14
b)od rodičů	19	50	29	18	43	38
c)od kamarádů, spolužáků	12	35	51	23	45	30
d)na různých přednáškách:						
1.organizovaných školou	58	24	16	62	28	8
2.organizovaných nadacemi, sdruženími a pod.	14	14	68	14	13	67
3.někým jiným	11	12	46	7	3	52
e)četbou	23	32	42	31	41	27
g)v TV, časopisech,novinách	32	42	18	35	46	14

Pozitivní je, že **většinu poznatků zprostředkuje škola, ovšem nejčastěji formou různých školou organizovaných přednášek**. Škola je nejvýznamnějším zdrojem spíše pro žáky ZŠ. Obě kategorie získávají od rodičů spíše částečnou informaci, nezanedbatelný význam mají masmédiá. Malou váhu mají sdružení (děti ovšem nemusí odlišovat činnost sdružení a pod., pakliže je akce organizována školou a sdružení vystupuje jako dodavatel).

Jaká forma sdělování poznatků o drogách a s nimi spojených nebezpečí a možnostech obrany před nimi, jsou podle Tebe přijatelné?

<i>žáci</i>		<i>studenti</i>			
ano	zčásti	ne	ano	zčásti	ne

1)poznatky v rámci výuky	40	43	14	34	49	14
2)filmy v kině,televizi	42	40	18	42	39	13
3)články(noviny,časopisy)	35	46	18	40	47	12
4)možnost zajít do poradny	38	28	32	51	32	16
5)přednášky odborníků	60	28	10	79	25	2
6)diskuse se spolužáky, kamarády	22	32	39	27	50	21
7)besedy s léčen.narkomany	51	27	21	57	32	10
8)besedy s lékaři	32	42	24	42	39	17
9)divadelní hry	10	25	63	13	26	59
10)specializované pořady	40	43	15	43	40	13
11)diskotéky s protidrogovým zaměřením	11	25	61	9	26	61
12)videokazety	20	44	31	17	48	30

Přes některé rozdíly, se názory žáků a studentů příliš neliší zejména v jejich odmítání divadelních her, diskoték a videokazet s protidrogovým zaměřením. Je to vcelku pochopitelné. Jde o volný čas vyčleněný pro zábavu, který není z pohledu respondentů žádoucí naplňovat irelevantními obsahy.

Tyto poznatky potvrdila i letošní sonda realizovaná u návštěvníků loutkového představení Hurvajs nefetuj, kde se ukázala i **potřeba jemné věkové diference**. Poznatky v rámci výuky např. preferují chlapci ve věku 12 (13) let, filmy 15leté děti (oproti 11letým), články a pod. odmítají 12letí, možnost návštěvy poradny vítají zejména 12letí (zčásti 14letí), protidrogové přednášky preferují 11letí (oproti 12letým dětem), diskuse se spolužáky preferují děvčata a věková skupina 14letých (zčásti též 11 a 12 leté děti). Besedy s léčenými narkomany by uvítaly 13 až 15leté děti (spíše chlapci), besedy s lékařem především třináctileté děti (oproti mladším), návštěvu divadelního představení s protidrogovou problematikou by uvítali chlapci ve věku 13 let (zčásti i 14letí) let, jiné specializované pořady opět chlapci zejména ve věku 15 let, obdobné platí pro videopořady. Diskotéky s protidrogovým zaměřením výrazněji oceňují jedenáctiletí (zčásti i 15letí).

Za neoptimálnější považují žáci i studenti skupiny přednášky odborníků, vysoce si také cení besed s léčenými narkomany, dále v pořadí následují filmy, tisk a specializované pořady (středoškoláci oceňují možnost návštěvy poraden). Jim na roveň jsou kladeny poznatky získané v rámci výuky. Vysvětlení toho, proč si děti **po přednáškách odborníků cení nejvíce besed s narkomany, lze hledat v tom, že drogy vzbuzují jejich zájem**, někteří s nimi experimentují sami, jiní pozorují své vrstevníky. Pak tedy mají zájem jak o odborné poznatky (které jsou odsudkem užívání drog), tak svědectví narkomanů, kteří jim mohou na základě své osobní zkušenosti potvrdit, že odborníci mají pravdu.

Pokud se ptáme, jakou akci by respondenti navštívili sami, ze své svobodné vůle, u obou kategorií respondentů se na prvním místě objevily besedy s léčenými narkomany, dále film, nebo pořad v televizi, u středoškoláků rovněž návštěva přednášky. Přestože většina těchto aktivit organizovaných školou se přirozeně organizuje masově, respondenti, pokud by si mohli vybrat, **preferují méně masové akce.**

2.2 Hodnocení komponovaných pořadů

Následující tabulka se vztahuje k hodnocení akcí, které proběhly v roce 1995 v Praze, popřípadě v dalších městech. Pro základní školy byl určen komponovaný pořad na Brumlovce, pro střední školy pak pořad v kinu Blaník. Ze žáků v daném vzorku (vzhledem k

záměrnému výběru) ho navštívilo 23 %, návštěvu pořadu v kině Blaník udalo 89 % středoškoláků, z toho zhruba **pětina opakovanou**.

Pokud jsi tento pořad navštívil(a), co si o něm myslíš?

	žáci			studenti		
	ano	zčásti	ne	ano	zčásti	ne
a)byl dobře připravený	17	10	2	42	22	4
b)byl působivý	9	16	3	34	28	7
c)přinesl nové poznatky	13	12	4	30	24	15
d)dalo se to přežít	16	9	4	47	12	7
e)nebýt známých osobností						
tak nevím	5	11	12	4	19	43
f)pomohl mi upevnit můj názor, že drogám je lepší se vyhnout	15	8	5	37	20	10
g)vyprávěl jsem o něm svým přátelům	7	9	12	18	23	27
h)dalo by se tam jít						
i za peníze	10	7	10	16	24	27
i)byl to propadák	4	8	16	13	15	49
j)hlavně, že jsem se ulil(a) ze školy	8	12	7	13	35	20
k)takových pořadů by mělo být víc	16	5	6	46	17	5
l)napadlo mě, že člověk by neměl ani pít alkohol a kouřit	7	7	9	16	29	21

Pozn.. podíly těch, kteří na danou otázku odpověděli, nejsou zcela konzistentní s podílem těch, kterých se otázka týkala (neochota vypovídat).

Výše uvedené pořady představují pravděpodobně určité nadstandardní a poměrně drahé řešení problematiky zneužívání návykových látek. Z porovnání údajů uvedených u obou skupin vyplývá, že takový pořad je přijímám pozitivněji žáky základních škol, kteří oceňují jeho působivost, vliv na jejich názory (u žáků tak vypovídá okolo 70 % u středoškoláků necelá polovina). Ochotu jít na takový pořad i za vstupné 43 žáků, ale už jen 18 % středoškoláků. Studenti vykazují obecně méně jednoznačné hodnocení (daleko častěji uvádí " dalo se to přežít" - 52 % - jako výraz menší adekvátnosti jejich znalostem, zkušenostem a potřebám. Nehovoří o tom, že někteří byli tento pořad nuceni navštívit vícekrát. Z větší část odmítají možnost platit vstupné, či vliv na jejich názory a postoje - 42 % oproti 63 % žáků) .

Pro obě skupiny je shodné, že z 50 % za podstatné pro takový pořad nepovažují známé osobnosti. **Více takových pořadů (jako výraz globálního ocenění) si přeje 70 % žáků a 52% středoškoláků.**

Sonda k představení v divadle Spejbla a Hurvínka umožnila srovnání hodnocení tohoto představení a pořadu na Brumlovce.

	Hurvajs nefetuj	Brumlovka
pozitivní hodnocení	41	60
zčásti (napůl)	36	27
negativní hodnocení	23	13

Pozitivnější hodnocení uvádí pro představení v DSH častěji jedenáctiletí (informační přínos rovněž zdůrazňují zčásti patnáctiletí, oproti čtrnáctiletým), u Brumlovky je co do věku patrný posun k vyššímu věku 13 - 15 let, nejpůsobivěji ovlivnil čtrnáctileté. Představení v DSH pozitivněji hodnotí chlapci, Brumlovku spíše děvčata. Z provedené korelační analýzy se jeví jako pravděpodobný závěr, že pořad na Brumlovce pravděpodobně více odpovídá selfkonceptu starších školních dětí. Tyto výsledky potvrzují názor, že **protidrogovou prevenci nelze vykonávat bez hlubší znalosti zájmů a potřeb recipientů, citlivé je zejména období puberty (utváření selfkonceptu).**

Názor na vhodnost představení DSH pro jednotlivé ročníky ZŠ podle věku a pohlaví

ročník	věk					pohlaví	
	11	12	13	14	15	muž	žena
1	4	5	5	3	.	5	3
2	.	3	1	2	.	2	2
3	22	2	5	3	.	5	2
4	.	5	8	7	.	4	8
5	9	14	24	22	8	23	14
6	26	17	12	19	8	15	16
7	4	25	13	19	42	22	18
8	26	9	17	6	20	7	17
9	9	20	14	19	23	17	21

Pozn.: Tučným písmem jsou vyznačeny statisticky významné hodnoty.

Tabulka naznačuje, že nižší ročníky mají tendenci přisuzovat vhodnost pořadu spíše vyšším ročníkům a naopak, častěji pak chlapci. Vysvětlení tohoto jevu bez dalších podkladů může být pouze tentativní. Pro mladší děti může být zdrojem těchto postojů doprovodný komentář a beseda, která může být pojata pro tuto věkovou skupinu příliš faktograficky a suchopárně, pro starší pak sama loutková hra a její pojetí.

Návštěva pořadu zaměřeného na protidrogovou prevenci vyžaduje od učitelů jistou přípravu žáků na dané téma tak, aby takový pořad nebyl opravdu chápán jako jen příležitost vyhnout se vyučování. Za negativní je nutno považovat zejména podíl středoškoláků, kteří uvádí, že s nimi učitelé o předpokládané návštěvě pořadu mluvili (pouze 26 %). Současně se ukazuje, že zejména žáci ZŠ nekládají příliš vysokou **důvěru ve své učitele** (míra ochoty se svěřit se svými problémy je opravdu nízká). Tato skutečnost ve srovnání se studenty ovšem může mít poměrně triviální vysvětlení - na středních školách jsou studenti více chápáni jako partneři, vznikají určité neformální vztahy a podobně. Nicméně samotné učitele, by tyto údaje neměly nechat chladnými.

Znáš učitele, kterému by jsi byl ochoten se svěřit, kdyby jsi se dostal Ty nebo Tvůj spolužák do problémů s drogou?

ano	žáci		studenti	
	Ty	spolužák	Ty	spolužák
	15	13	32	33

zčásti	29	30	32	32
ne	11	12	29	30

Dále bylo zjišťováno, kde se respondenti nejvíce dozvěděli něco nového o drogách a o nebezpečí s nimi spojených. Respondenti obecně nejvíce oceňují přínos přednášek a školní výuky a médií, jako další, ovšem spíše jen doplňkový zdroj vystupují specializované pořady. Pro žáky i studenty je charakteristické, že **přisuzují relativně malou váhu rodině**, která se pravděpodobně soustřeďuje na obecnou výstrahu před drogami (duševní zdraví), než na cílsměrné působení. Je - li to jen dáno tím, že rodiče nemají o dané problematice dostatek znalostí, by mohlo být předmětem samostatného výzkumu. V každém případě by měly být hledány cesty, jak přínos rodiny v oblasti primární prevence zneužívání návykových látek zvýšit. Cestou k tomu by mohly být i např. osvětové akce tohoto typu zaměřené na rodičovskou veřejnost (např. spolupráce sdružení přátel školy a odborníků a podobně).

Dále byly zjišťovány názory respondentů na vhodně připravenou přednášku (pořad) v oblasti protidrogové prevence

Pokud by jsi měl(a) jít na nějakou protidrogovou přednášku, takto zaměřený pořad, co by měl splňovat ?

	<i>žáci</i>			<i>studenti</i>		
	ano	ne	neví	ano	ne	neví
a) dát nové informace	91	2	6	93	1	5
b) dát možnost se zeptat	85	5	9	93	2	4
c) nepodceňovat posluchače	65	9	24	83	7	9
d) měla by být zadarmo	53	16	30	51	9	17
e) nepoučovat	29	39	30	35	39	24
f) v době školní výuky	66	13	20	62	7	29
g) využívat video a film	72	12	16	78	7	14
h) nemělo by jít o masovou akci	42	33	23	40	28	30
i) zajištěna odborníky	83	7	9	90	3	5
j) měli by tam vystupovat známé osobnosti a baviči	31	41	26	31	32	33

Obě skupiny shodně požadují **nové informace** (bylo by tedy velmi zajímavé zjistit průměrnou úroveň znalostí o drogách v jednotlivých věkových skupinách - nejen vzhledem k formulování požadavků na školní výuku, ale zejména jako vodítko pro koncipování obsahu přednášek a podobných akcí. Děti může disgustovat, když jsou nuceny poslouchat, co již znají - požadavek „**nepodceňovat posluchače**“. Podstatnější je ovšem skutečnost, že míra znalostí dětí o drogách a její vývoj je jedním z důležitých ukazatelů účinnosti prevence drogových závislostí). Respondenti si žádají **možnost diskuse, účast odborníků, využívání filmů a videa, účast známých osobností a „ bavičů“ je podstatná pouze pro necelou třetinu dotázaných.**

Více než polovina požaduje pořádání takových akcí v době vyučování, masové akce mají podporu okolo čtvrtiny respondentů, polovina respondentů nepřipouští možnost vstupného.

V dané souvislosti bylo zkoumáno, zda na dospívající není veden až příliš masivní informační a jiný tlak, který by mohl být bariérou dosahování cílů primární prevence. V tomto duchu prozatím odpovídá s určitostí každý zhruba šestý respondent (po sloučení výpovědí „ ano, spíše ano „ pak téměř polovina respondentů).

2.3 Problematika reklamních, sportovních a dalších protidrogových akcí

V minulosti proběhla celá řada podobných akcí. Mediálně je nejznámější se svými billboardy poslanecká iniciativa Stop drogy. Nadpoloviční většina respondentů (61 žáků, 71 % studentů) nějaký plakát s takovým zaměřením viděla (billboard už jen 52 % a 33 %). **Varovný význam takovému objektu však přisuzují zhruba dvě pětiny respondentů, zhruba třetina v jejich účinnost nevěří** a jen málokdo by si takový plakát umístil doma. Přes takové hodnocení by bylo možná vhodné s plakáty pracovat. Ne snad ovšem plošně, mohly být umísťovány ve školách, mohly být výsledkem dětských výtvarných soutěží, které se k tomuto tématu konají a podobně. Taková forma prevence by nebyla finančně náročná a mohla by být i pro děti přijatelná.

Často se připravují různé soutěže, závody, diskotéky a podobně. Zájem o ně (aktivní i pasivní účast) je následující):

	žáci	studenti
sportovní závod	41	51
výtvarná soutěž	41	38
rockový koncert	31	23
diskotéka	19	13

Pokud by existovala divadelní hra s takovým námětem, byla by pravděpodobně více oblíbena u mladších dětí (29 %) než u středoškoláků, kteří by byli ochotni ji navštívit pravděpodobně jen z 27 %. Organizovat masové návštěvy takových představení by tedy, jak se tomu občas stává, nebo jak si to představují někteří autoři a producenti obdobných děl, asi nebylo žádoucí.

Tyto výpovědi o hypotetické situaci lze doplnit poznatky ze sondy k představení v divadle SH. Pozitivní zkušenost vede k poměrně vyššímu zájmu o podobné divadelní představení.

Kdyby byla nějaká jiná divadelní hra, představení, šel(šla) by jsi tam rád v rámci vyučování (kdyby bylo možno si opravdu vybrat)?

ano	57
spíše ano	33
spíše ne	7
ne	2

Dílčí závěry:

Cílenost protidrogové prevence je jedním z důležitých prvků celého systému prevence, který jak je patrné, není vždy dostatečně dodržován.

Na preventivní působení, zejména poskytování informací, v oblasti prevence zneužívání návykových látek není možno pohlížet prismatem výuky běžných předmětů. Ani při snaze o

přiblížení se mentalitě dětí, takovou aktivitu nelze jistě schematicky pojímat jako besedu a podobně se zábavnými, hudebními a jinými prvky. Klasická lékařská přednáška svůj cíl rovněž pravděpodobně nenaplní. Atraktivita, přitažlivost, odborný a naučný cíl a potřeby dětské populace, zohlednění jejich znalostí a zkušeností musí být cílem každé kvalitní preventivní akce.

Lze konstatovat, že diferencovanost názorů na různé formy prevence souvisí především s věkem (rozumová a citová vyspělost a utváření selfkonceptu). K dosažení optimálních účinků **je tedy nutno věkový faktor považovat za důležitý**, v nabídce školám je nutné specifikovat, pro které třídy je dané představení, akce a podobně nejvhodnější, popřípadě pracovat s modifikacemi představení a pořadů pro jemněji pojaté věkové kategorie.

Nemůžeme být spokojeni se stavem, že začínáme preventivně působit na děti až ve věku, kdy začínají mít někteří již určité zkušenosti s drogami (začátky experimentace s drogami - zejména marihuanou - se začínají ostatně v poslední době snižovat). Z posuzovaných údajů se jako vhodné jeví upravit představení Hurvajs nefetuj pro děti mladšího školního věku, pořady typu Blaník a Brumlovka pak pro děti staršího školního věku (popřípadě první ročníky středních škol). Starší středoškoláci ocení jistě všechny formy prevence, kde se bude více počítat s jejich rozumovou vyspělostí, kde budou mít možnost diskuse a formulování vlastních názorů.

3. Drogy a média

Tak jako v celé populaci je dětmi a mládeží nejčastěji sledována stanice Nova. Avšak nejmladší jsou téměř každodenními konzumenty programů TV Novy. Kulturně nejkvalitnější programy ČT2 jsou naopak sledovány nejméně.

Nejmladší věková skupina očekává od televizních programů daleko více než následná věková skupina. Do jejich očekávání se promítá její sociální pozice na hranice mezi dětstvím a dospělostí. Svá očekávání ještě nenaplněná v reálném životě náhradně očekává v realitě televizního vysílání. Jednou z charakteristik současné mládeže je ochuzení jejich životního pole a jejich reálného života. Reálné prožitky, reálné vztahy, reálné události substituuje televizní a virtuální realita. Nejmladší věková skupina má oblíbené především americké filmy, zejména akční filmy, české seriály, populární hudbu, zábavné pořady a soutěže.

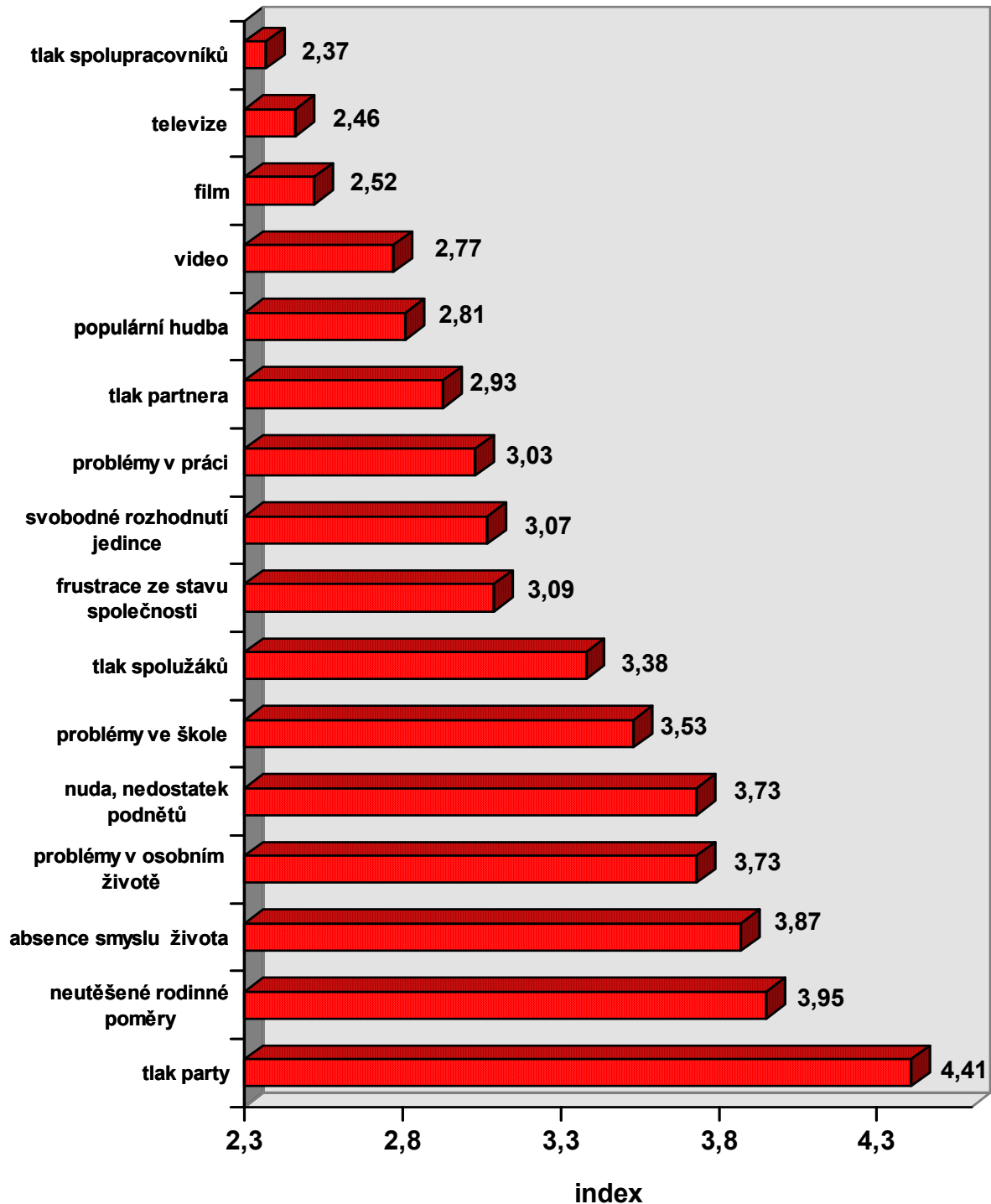
Motivaci ke sledování televizních programů mládeže ve věku 19 - 23 ve srovnání s nejmladší věkovou skupinou charakterizuje pokles motivací „pobavit se“, odreagovat se“, „odpočinout si“. Naopak vyšší váhu má motivace „poznávat názory odborníků, osobností“. Tato mládež oproti mladším preferuje evropské a umělecké filmy a vážnou hudbu.

1.1 Televize a názory na příčiny vzniku a trvání drogové závislosti

K hledání příčin vzniku a trvání drogové závislosti byl použit soubor policistů. Tento specifický soubor jedinců různého věku a životních zkušeností se v odlišné míře dostává do kontaktu s narkomany i s jevy, které jsou s problematikou drog spojeny.

V dotazníku byla položena otázka: “*Jak podle Vašeho názoru ovlivňují následující faktory to, že jedinec začne brát drogy?*“. Škála byla pětistupňová.

Faktory spouštějící konzumaci drog - názory policistů

Jak je patrné z grafu, nejvýraznějším spouštějícím faktorem je tlak party s výrazným předstihem před neutěšenými rodinnými poměry a absencí smyslu života. Tyto dominantní tři faktory jsou odlišného charakteru. Rodina představuje minulost, přítomnost a zakódovanou budoucnost, parta představuje sociální a smysl života nejnítěrnější psychické vybavení člověka. Zdá se, že v souběhu těchto tří faktorů se nachází rizikový prostor pro sklouznutí k drogám.

Dále následují „problémy v osobním životě“ a „nuda, nedostatek podnětů“. Váha těchto faktorů je však již nižší. Následuje skupina faktorů s indexem 3,5 a nižším. Televize podle policistů hraje v souboru nabídnutých faktorů nepodstatnou roli.

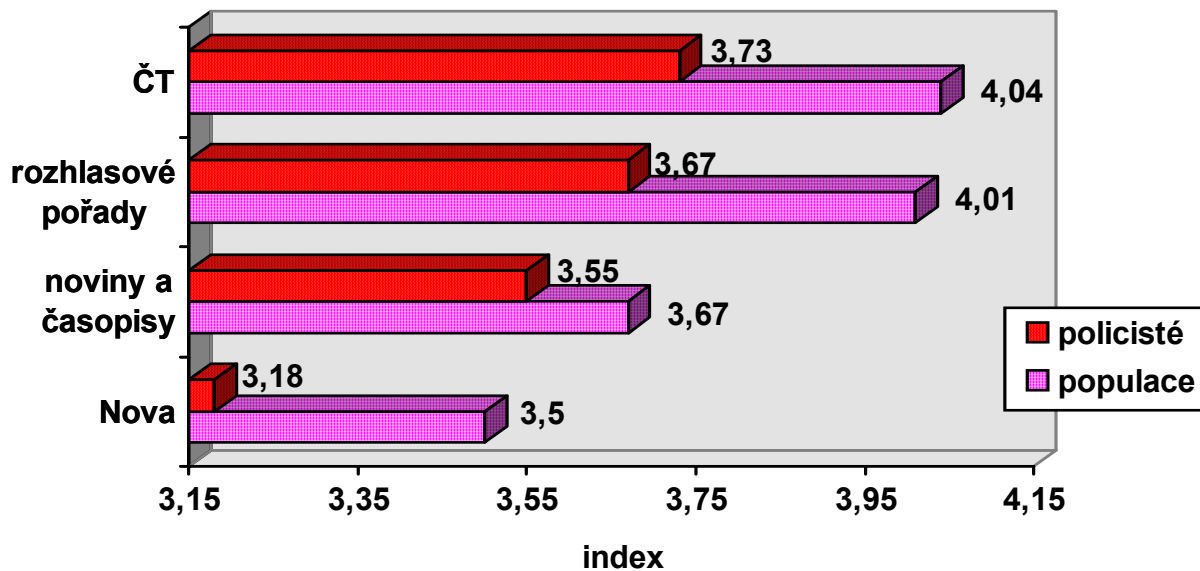
1.2 Drogy a média

Jaký je názor populace na působení masových médií ve vztahu k drogám? K získání odpovědi na tuto otázku byl respondentům položen dotaz, zda televizní, rozhlasové pořady a tiskoviny ovlivňují mládež ve vztahu k požívání drog (pětistupňová škála, kde 1 znamená vyhraněné ano).

U všech vybraných médií podle hodnocení populace převažuje pozitivní vliv, to znamená ve smyslu působení nebrat drogy. V hodnocení médií jsou však poměrně značné rozdíly. Nova a noviny a časopisy jsou na blízko hrany mezi pozitivním a negativním působením. Index 3 znamená středovou pozici a Nova má index 3,5 a noviny a časopisy 3,67. Ani působení veřejnoprávní televize a rozhlasových pořadů však není hodnoceno jako vyhraněně protidrogové.

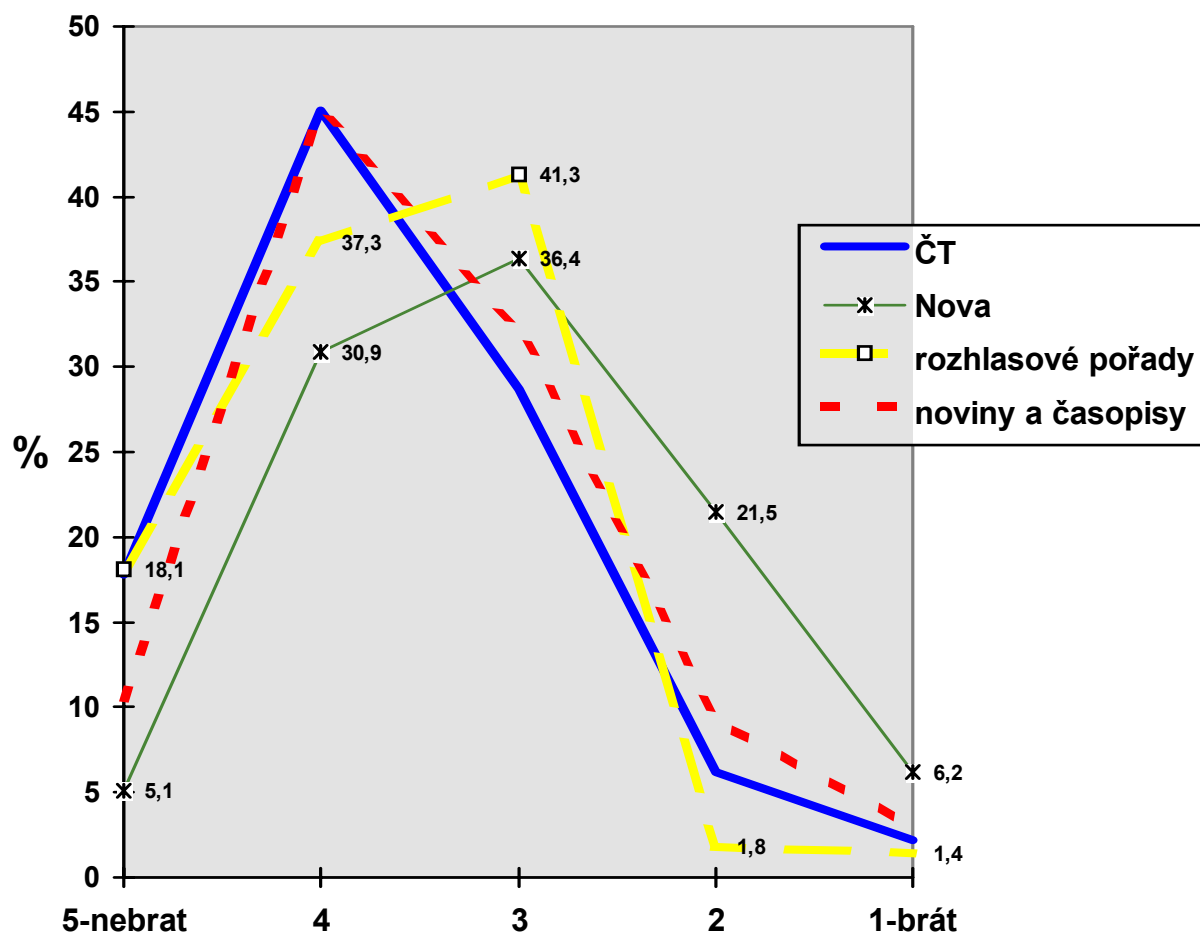
Stejnou metodikou byl zjišťován názor policistů na vliv médií. Policisté jsou při hodnocení vlivu médií kritičtější, ale proporce v hodnocení jednotlivých médií či žánrů jsou u policistů zhruba stejné jako v hodnocení populace. Ještě kritičtěji vidí působení Novy, jejíž vliv se pomalu přesouvá do záporného působení.

Vliv médií na konzumaci drog - názor pražské populace

Další graf ukazuje četnosti jednotlivých stupňů hodnocení vybraných médií. U Novy vidíme, že 28 % policistů (6 % zcela jednoznačně) se domnívá, že vliv Novy ve vztahu k drogám je negativní, to znamená, že na děti a mládež Nova působí ve smyslu konzumace drog. Pozitivní působení Novy uvádí 36 % policistů (5 % zcela jednoznačně). Nejčastější pozitivní hodnocení vidíme u veřejnoprávní televize a dále u rozhlasu.

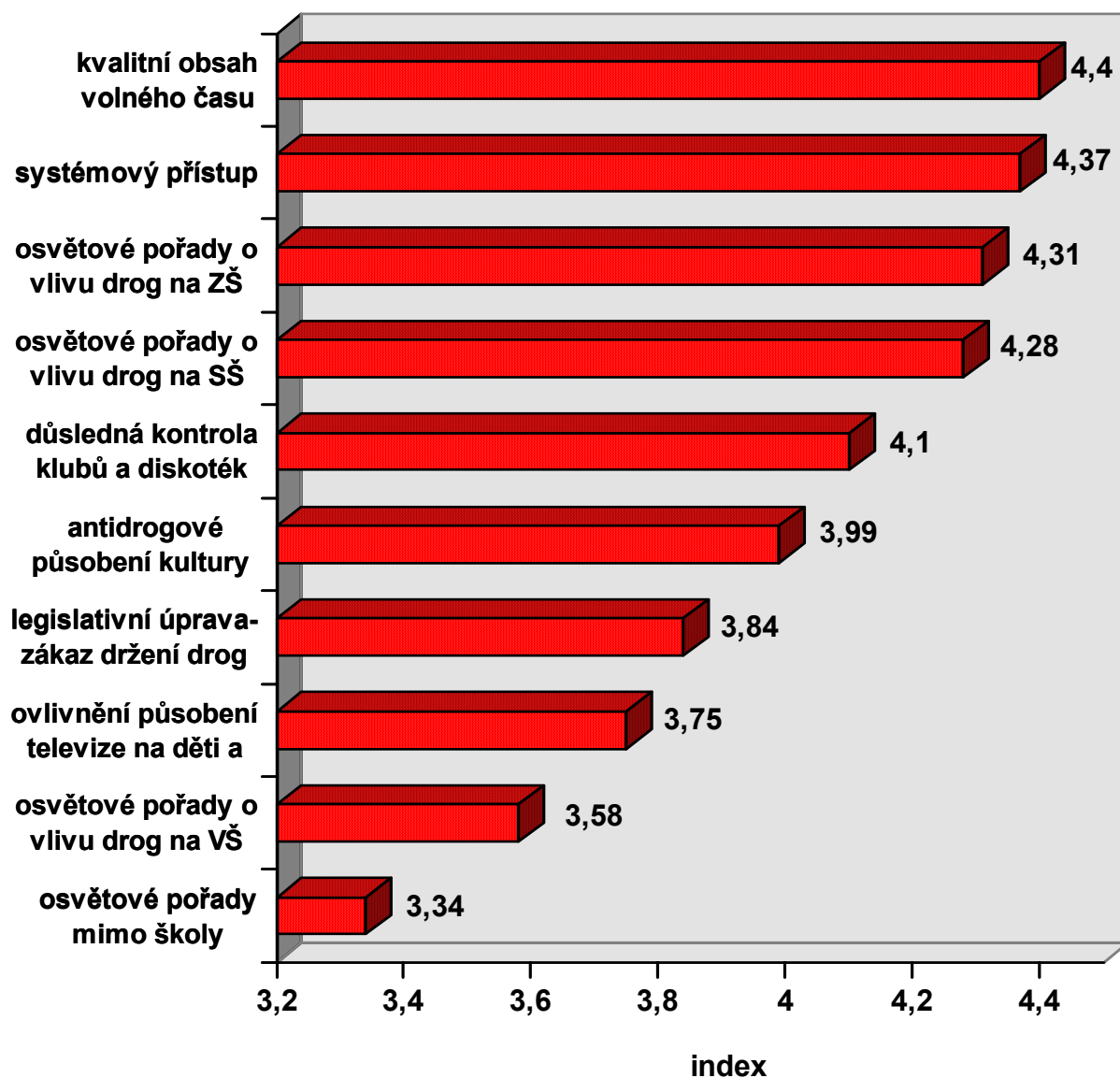
Vliv médií na konzumaci drog-názor policistů

Dále byl zjišťován názor policistů (s ohledem na jejich specifické zkušenosti) na preventivní opatření. V dotazníku jim byla položena otázka: „*Jaká opatření by podle Vašeho názoru preventivně snížilo podíl mladé generace, která začne brát drogy?*“ (pětistupňová škála).

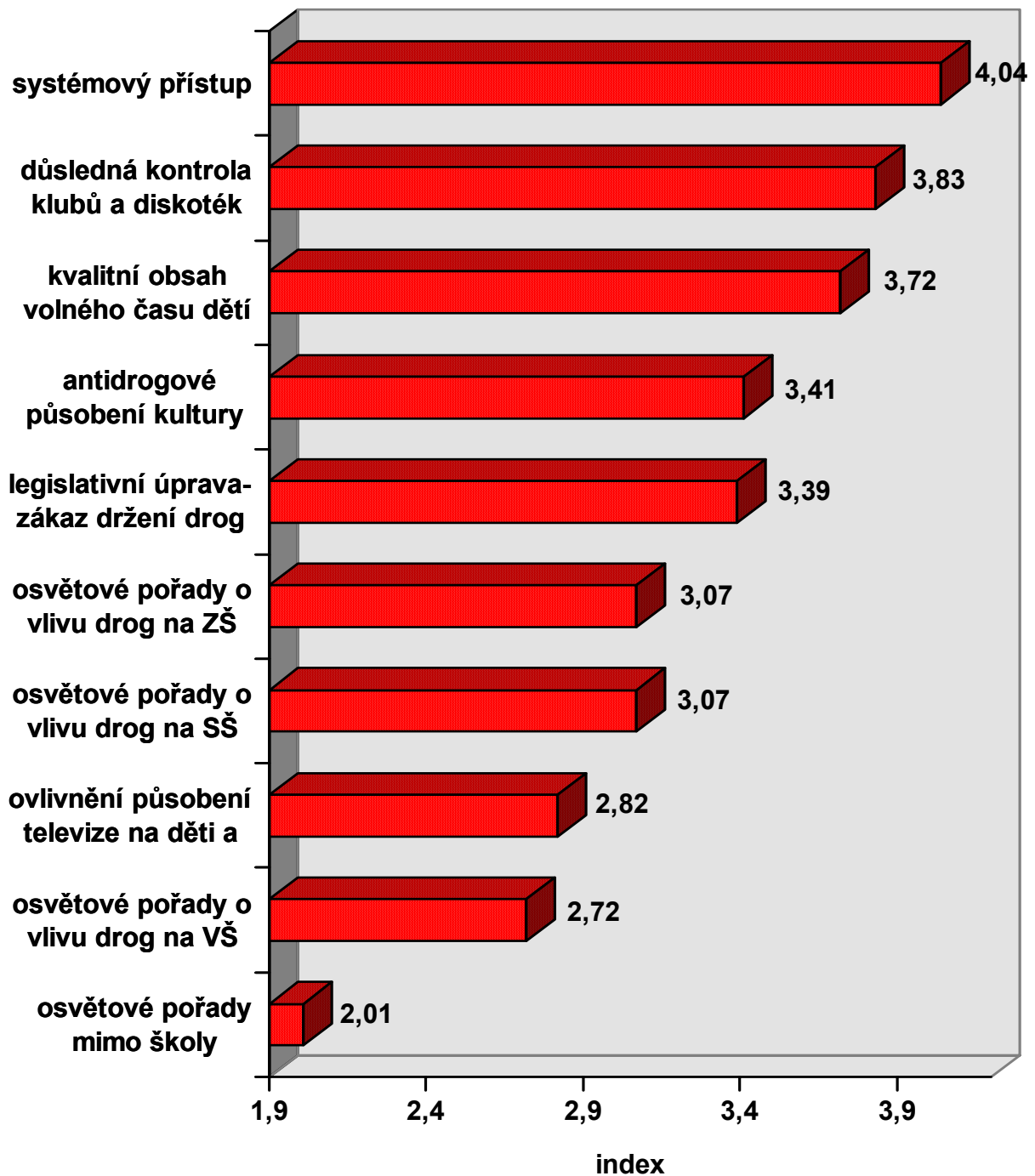
Na prvním místě podle indexu jednotlivých položek vyjadřujících preventivní opatření se umístil „**kvalitní obsah volného času dětí a mládeže**“, na druhém místě „**systémový přístup**“. Ti, kteří preferují tuto položku, zdůrazňují nutnost provázanosti legislativních opatření, účinné kontroly zařízení, v nichž dochází ke koncentraci drog, působení masmédií, vytváření podmínek pro kvalitní trávení volného času dětí a mládeže a v neposlední řadě i efektivní represe. Na třetím místě je osvětové působení na děti na základních školách a na studenty na středních školách. Zákaz držení drog je zhruba ve středu žebříčku vhodných preventivních opatření. Vliv televize je považován za nízký. **Nejnižší vliv mají podle této skupiny respondentů osvětové pořady mimo školu, o jejichž rozporuplném hodnocení (Brumlovka, Blaník) pojednává kapitola č.2.**

Preventivní opatření proti zahájení konzumace drog - názor policistů

Stejnou metodikou byl zjišťován názor na opatření ke snížení podílu narkomanů mezi již drogově závislými dětmi a mládeží. Respondenti se vyjadřovali ke stejné baterii položek opatření.

Účinnost opatření na snížení podílu aktivních narkomanů - názor policistů

V tomto případě je pořadí opatření podle velikosti indexu poněkud jiné než v případě prevence. Na prvním místě jsou systémová opatření spojující ve vzájemné **provázanosti různá opatření**. Na druhém místě je důsledná kontrola klubů a diskoték a na třetím místě „kvalitní náplň volného času dětí a mládeže“. Pokles významu této položky ve srovnání s prevencí je pochopitelný, protože tam, kde již vznikne drogová závislost váha zájmové činnosti je nízká, protože motivace k zájmové činnosti je překryta motivačně významně silnější drogovou závislostí. Zde již musí nastoupit daleko silnější opatření s doplňující možností zájmových aktivit.

Nízce je hodnocen vliv osvětového působení na vysoké škole a **velmi nízce je hodnocena účinnost osvětových pořadů mimo školu, toto opatření je hodnoceno jako vůbec nejméně účinné - index 2,01**.

Dílčí závěry

Koncepce protidrogové mediální politiky resortu by neměla být jednorázovou záležitostí, ale měla by být součástí celkové koncepce boje s drogami a měla by být trvale zpřesňována a modifikována podle vývoje problému a prohlubujícího stavu poznání problému. Součástí koncepce by proto měla být poznávací dimenze.

Zahájení drogové kariéry je dílčím výrazem celkového stavu dítěte či mladého člověka. Jev „droga“ je spojen s dalšími negativními jevy a působení vlivů na zahájení drogové kariéry je v obecnější rovině spojeno s vlivem na sociální zrání jedince. Vliv médií je tím silnější, čím více je dětmi a mládeží sdělovací prostředek čten či sledován. V tomto smyslu je na prvním místě televize a televizní stanice Nova, která má největší vliv na mládež ve věku 15 - 18 let a na děti. V dalším věku je již vliv výrazně slabší. V tomto věku hledá divák především dobrodružství, méně odlišuje fikci a realitu, více se ztotožňuje s postavami a hledá v příběhu naplnění toho, co nemá v reálném životě. Do 18 let je proto působení a vliv televize nejsilnější a v případě negativního vysílání nejrizikovější. Jak ukázaly výsledky výzkumů podle expertů, policistů i diváků vliv Novy na mladou generaci je převážně negativní.

MŠMT ČR by mělo prosadit své zřetele při probíhajících úvahách o novelizaci zákona o sdělovacích prostředcích a při tvorbě tohoto zákona. Ministerstvo by se mělo pokusit vysvětlit poslancům, že naprostá liberalizace rozhlasového a televizního vysílání znamená sice absolutní svobodu pro vlastníky stanic, ale současně jde o svobodu k devastování mladé generace.

Vedle působení na média prostřednictvím parlamentní komise pro sdělovací prostředky a prostřednictvím Rady pro rozhlasové a televizní vysílání je žádoucí využívat v působení na sdělovací prostředky takových nástrojů jako jsou tiskové konference a projednávání trvalé spolupráce s jednotlivými médii, redakcemi a redaktory. Vhodné by bylo připravovat pro redakce a redaktory periodicky materiály k problematice drog s obsahovými poznatky a koncepčními záměry.

Bylo by současně žádoucí zpracovat metodiku zjišťování efektivity mediálního a dalšího působení. Na základě zjištěných výsledků je pak možné pořady, „šít na míru“ sociální a věkové skupině, které je pořad určen. K tomuto úkolu patří i zjištění, jaké sdělovací prostředky cílové skupiny čtou a tzv. „berou“. V opačném případě se může stát, že s vysokými náklady budou vyráběny a vysílány pořady např. pro narkomany, kteří danou stanicí či pořady vůbec nesledují.

4. Střediska pro volný čas dětí a mládeže a prevence drog

Střediska pro volný čas mládeže (dále SVČ) a stanice zájmových činností mají nezastupitelný význam pro ovlivňování trávení volného času dětí a mladých lidí. Na jejich akcích, kroužcích, táborech ale i jednorázových aktivitách se účastní až pětina populace mladých lidí zejména, zejména dětí školního věku. Výzkum byl realizován s cílem zmapovat současný stav a vytvořit podmínky, aby tyto střediska svým působením vhodně doplňovala ostatní působení na děti a mládež v oblasti prevence zneužívání návykových látek v celé síti školských zařízení, z nichž nejvýraznější roli v této oblasti přirozeně hrají školy.

4.1 Aktivity SVČ

Několik akcí s protidrogovým zaměřením v posledních dvou letech realizovalo 62 % SVČ, nejméně dvě 15 %, jen jednu 7%, žádnou 14 % (dopočet do 100 % tvoří ve všech níže uváděných případech respondenti, kteří na danou otázku neodpověděli).

Jen menšina z akcí byla monotematicky zaměřená na oblast prevence (30 %), 56 % bylo kombinovaných. Kombinace zaměření akcí vyplývá z orientace činnosti SVČ na pestré trávení volného času u dětí a dospívající mládeže. Monotematicky jsou orientovány tam, kde jde o např. účelově vázané prostředky získané od města, obce. Ke sdružování prostředků a tedy i zpravidla kombinování charakteru, zaměření akcí dochází zpravidla tam, kde působí aktivní protidrogový koordinátor. V těchto případech dochází i kooperaci mezi úřady, školami a SVČ.

Častěji oproti výpovědím celého souboru respondentů realizovaly několik akcí s protidrogovým zaměřením SVČ, jejichž zřizovatelem jsou školské úřady a ty, které mají právní subjektivitu.

Odhad počtu účastníků (v %)

do 10 účastníků	1
11 - 30 účastníků	6
31 - 50 účastníků	5
51 - 100 účastníků	10
101 - 500 účastníků	35
501 - 1000 účastníků	19
více než 1000 účastníků	10
netýká se	7
neodpovědělo	6

Menší počet akcí byl věnován peer programům v různých podobách, některé však z nejrůznějších důvodů byly nakonec realizovány jako přednášková a osvětová činnost (*nedostatek finančních prostředků, odchody aktivistů atd.*). Většina z akcí do 50 účastníků byla přednáškového charakteru, zpravidla spojená s vystoupení osobnosti z daného regionu (sportovci, umělci, lékaři a podobně, jen výjimečně šlo o léčené bývalé narkomany apod.). Akce pro větší počet účastníků byly kombinované a zúčastňovali se jich i rodiče s dětmi apod.

Zaměření akcí

	ano	zčásti
a) přednášky	20	18
b) besedy	44	23
c) promítání filmu	22	16
d) sportovní akce	37	15
e) výtvarné akce	21	15
f) vrstevnické programy	16	9
g) jógu, relaxační cvičení	10	12
h) poradenské služby	12	11
i) linka důvěry	13	0

Zhruba třetina dotázaných uvádí, že bude podobných akcí pořádat více, necelá polovina respondentů uvádí, že pravděpodobně budou, 14 % uvádí, že neví, nebo že nebudou.

Dotázaní se vcelku shodli na faktorech, jež ovlivňují SVCČ v pořádání akcí k problematice primární prevence. Organizování takových akcí závisí na finančních prostředcích (45 %), na zájmu dětí (25 %) a dostatku odborníků (15 %).

Sledováno bylo i to, pro které věkové skupiny budou akce organizovány a zda půjde o zatím "nepostiženou" či "experimentující" mládež. Především (cca v 80 % případů) půjde o akce pro skupinu 10 - 14 let, dále pro 15 - 18leté, kteří se však spíše účastní jednorázových sportovních a kulturně zábavných akcí organizovaných SVCČ. Zřídka se jedná o akce pro experimentující, nebo dokonce již závislou mládež (8%). Pozitivní je zaměření na nižší věkové skupiny; naopak negativní je, že se zájem neorientuje na experimentující mládež (shromažďující. se např. v discoklubech a v restauracích). Prakticky chybí práce s rodiči. Možná by bylo žádoucí působit alespoň vizuálně a informačně (výstava, plakát, letáky).

Z polostandardizovaných rozhovorů s vedoucími SVCČ a s jejich pracovníky zaměřenými na primární prevenci vyplynuly dále tyto poznatky:

- Rozšiřovat programy podpory a ochrany dětí a mládeže v oblasti prevence zneužívání návykových látek (jedná se o větší variabilitu). Programy totiž patří mezi hlavní zdroje financí, jež lze využít na primární prevenci v širším slova smyslu.
- Je třeba věnovat ještě větší pozornost informování o připravovaných výběrových řízeních.
- Zazněla i potřeba zvýšení možností pro vzdělávání pracovníků, ale zároveň i určité varování před jejich kapacitními možnostmi.

Další skupina otázek se týkala financování a sponzorování akcí v oblasti zneužívání návykových látek. Oproti očekávání poznatky ukázaly na relativně malou finanční podporu ze strany obcí a měst (což je ale vysvětlováno jejich jinou orientací). Drogy jako takové jsou považovány značnou částí dotázaných, ale i zprostředkovaně (tj. podle komentářů dotázaných o názorech představitelů obcí a měst), za věc státu a celé společnosti.

Obdobné aktivity vyžadují získávat finanční prostředky na činnost. Myslíte si, že stávající finanční zdroje (příspěvky, granty) vynakládané na oblastí prevence drog jsou dostatečné?

Ze strany:	ANO	ZČÁSTI	NE
a) obcí, měst	5	28	60
b) MŠMT, ŠÚ	10	45	43
c) MV ČR	6	44	44
d) podnikatelů	4	10	79

Pomoc ze strany podnikatelů je zatím hodnocena jako velmi malá, je ale otázkou zda také nejsou výrazné rezervy na straně samotných pracovníků SVČ, kteří v řadě případů apriori uváděli, že sponzory nemají. Mezi nejhlavnější zdroje financí, podle našeho výzkumu patří dotace od MŠMT ČR nebo MV ČR.

Dále jsme se tázali, zda v regionu jsou firmy, které jsou ochotny sponzorovat akce pro děti a mládež. Ano, trvale, vícekrát - odpovídá 73% dotázaných, ostatní představují odpovědi ne nebo neví. Z polostandardizovaných rozhovorů vyplynula také výrazná regionální odlišnost. Vesměs ovšem sponzorské příspěvky nejsou považovány za dostatečné, i z tohoto důvodu mají pracovníci SVČ značné výhrady k možnostem daňových úlev pro sponzory; 4% je považuje za dostatečné, 76% je hodnotí jako nedostatečné, 18% nevědělo a 2 % neodpověděla. Jen 47% dotázaných uvedlo, že jejich SVČ mají uzavřenu sponzorskou smlouvu a to jak jednorázovou nebo na celý rok, případně na více akcí. Stejný počet (47%) uvádí, že ve SVČ je pracovník, který má na starosti zvláště práci se sponzory. Většina středisek (77%) poskytuje sponzorům především reklamu.

4.2 Přípravenost pracovníků SVČ pro plnění úkolů v oblasti prevence návykových látek.

Otázka: “ Byli někteří pracovníci vašeho SVČ nějak připravováni na působení v oblasti primární prevence zneužívání návykových látek? “

Ano	11
ne, ale někteří mají potřebné znalosti, zkušenosti získané jinde	16
nikdo se zatím nepřipravoval	65
nevíte	8

Prekvapivě vysoké je hodnocení vlastních znalostí, v obecné rovině je to v zásadě možné, ale při konkrétním testování znalostí jednotlivých drogách je situace méně příznivá. Zatím nejsou k dispozici obdobné údaje o učitelích, nelze vyloučit že by byly získány obdobné poznatky.

Považujete své znalosti v oblasti prevence zneužívání návykových látek za:

velmi dobré	6
dobré	14
přiměřené	59
malé	8
žádné	6
tato problematika mě nezajímá	7

Vyšší osobní znalost udávají vcelku pochopitelně vysokoškoláci, ostatní diference (až zčásti na respondenty ze zařízení školských úřadů) nejsou podstatné.

Jak jste znalosti v oblasti prevence zneužívání návykových látek získal(a)?

a) v rámci řádného studia ve škole	6
b) v rámci postgraduálního studia	14
c) specializovanými kursy	5
e) při své práci v SVČ	18
f) v rámci své minulé praxe	5
g) četbou odborné literatury	68
h) praxí na odborném pracovišti	.

S ohledem na výše uvedenou poznámku, která se týká především variant c) a f) lze konstatovat, že hlavním pramenem je odborná literatura, byť, jak vyplývá z otázky položené na jiném místě, jde převážně o publikace spíše populárně naučného charakteru nebo i práce přímo určené dětem a mládeži. Poměrně vysoké je zastoupení odpovědi "práce v SVČ" a " v rámci postgraduálního studia " .

Deklarovaná úroveň znalostí o problematice prevence zneužívání návykových látek se v konkrétní rovině **neukázala tak vysoká**. Informovanost dotázaných pracovníků středisek volného času, o účincích vybraných drog ve většině případů **je někdy menší než mezi dotázanými středoškoly v různých výzkumech**. Respondentům byl předložen seznam 13 drog, u každé měly být zaškrtnuty účinky (výběr byl pro usnadnění jen mezi euforickými a halucinogenními účinky). Pozoruhodné je, že žádný z respondentů nebyl schopen uvést více než 11 správných odpovědí ze třinácti možných.

Počet správných odpovědí	podíl respondentů
1 - 3	20
4 - 5	17
6 - 7	28
8 - 9	19
10 - 11	6
12 - 13	0

Řada respondentů podléhá **mylné představě o tom, že většina drog má halucinogenní účinky**, málokterý byl ochoten explicitně uvést, že účinky prostě nezná. Na tom by vcelku nebylo nic špatného, pokud ovšem nevezmeme v úvahu znalosti dnešních dětí a míru jejich důvěry v člověka, který je nepřevyšuje znalostmi a zkušenostmi. **Od takových lidí se pak odvracejí - proto např. je mezi mládeží poměrně vysoký zájem o besedy s bývalými narkomany: mohou jim sdělit svou zkušenost a rozhodně je nelze podezírat z neznalosti.**

Následovaly dvě otázky poměrně "intimního" charakteru, týkaly se totiž referenčního okruhu respondenta a dále pak jeho případného chování při kontaktu s experimentujícím jedincem. Zhruba 26 % respondentů se setkalo s experimentujícími dětmi ve věku 10 - 18 let v rodinách příbuzných a blízkých známých., 15 % v rodinách sousedů, 17 % na akcích SVČ, 38 % jinde. Tyto odpovědi jsou v souladu s poznatky o výskytu drog mezi dětmi a mládeží, prokazují však, že **akcí SVČ se experimentující děti zúčastňují v malém měřítku.**

Co byste asi nejpravděpodobněji udělal(a) v takovém případě ?

oznámil rodičům	69
-----------------	----

oznámil škole	7
oznámil pedagogicko-psychologické poradně	4
oznámil lékaři dítěte	2
oznámil policii	2
něco jiného	13

Jednou z uznávaných metod prevence jsou **peer programy**. Jejich znalost vykázalo 42 %. Tuto znalost získalo 8 % osobní účastí na přípravě takového programu, 15% v rámci vzdělání, při studiu na škole, 37 % četbou specializované literatury, 41 % na přednáškách o drogách.

Na otázku „ **Byl by jste schopen(a) a ochoten(a) takový program sám (a) realizovat?**“ odpovědělo, že je ochotno 22 % (schopno 2 %), odpověď ochoten, ale ne sám udalo 31 % respondentů (schopen, ale ne sám uvedlo 46 % dotázaných). Nelze opominout ovšem hlasy odborníků, kteří preferují realizaci peer programů přímo na školách, v místě kde aktivista bude působit.

V některých výzkumech jsme se setkali s rozporuplným hodnocením práce protidrogových koordinátorů, a to jak okresních, tak při školských úřadech. Větší zkušenost a také kladnější hodnocení zaznamenáváme vzhledem k pracovníkům ŠÚ, ačkoli tito s problematikou na základě pokynu ministra pravděpodobně začali nedávno. Takového pracovníka nezná zhruba 40% dotázaných, osobní znalost pro pracovníka ŠÚ udává 35 %, pro okresního protidrogového koordinátora pak jen 28 %, ostatní udávají povrchní znalost.

Jaká je úroveň vzájemná spolupráce?

	OPK	ŠÚ
je vynikající	9	7
je dobrá	16	22
zakládá se na jen finanční spolupráci	9	9
není žádná	22	17
je rozporuplná	4	1
teprve začíná	15	17
nedokáže posoudit	11	9

Přestože koordinátoři při školských úřadech pracují kratší dobu, je vcelku překvapivé, že dotázaní, kteří je znají, hodnotí jejich spolupráci lépe než spolupráci s okresními koordinátory.

Dílčí závěry

SVC (především ty, které jsou resortu školství a mají právní subjektivitu) se věnují primární prevenci zneužívání návykových látek dle finančních a dalších svých podmínek. Pokud se týká akcí specificky preventivních jde o akce komornějšího rázu, vzhledem k akcím souvisejícím s volným časem mládeže jde i o akce velmi rozsáhlé.

Problémem může být připravenost těchto a analogicky i dalších typů školských pracovníků pro aktivity v oblasti prevence (znalost problematiky jako faktor důvěryhodnosti pro objekty působení).

Připravenost a ochota těchto pracovníků s mládeží k rozvíjení aktivity v oblasti prevence je příznivá.